YHTEISÖJEN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO

20 päivänä maaliskuuta 1997 *

Asiassa C-24/95,

jonka Bundesverwaltungsgericht on saattanut EY:n perustamissopimuksen 177 artiklan nojalla yhteisöjen tuomioistuimen käsiteltäväksi saadakseen tässä kansallisessa tuomioistuimessa vireillä olevassa asiassa

Land Rheinland-Pfalz

vastaan

Alcan Deutschland GmbH,

Oberbundesanwalt beim Bundesverwaltungsgerichtin osallistuessa asian käsittelyyn,

ennakkoratkaisun EY:n perustamissopimuksen 92 artiklan ja 93 artiklan 3 kohdan tulkinnasta sen kannalta, mikä on kansallisten viranomaisten velvollisuus periä takaisin lainvastainen valtion tuki silloin, kun tuensaajaa suojaavasta kansallisesta lainsäädännöstä aiheutuu tässä suhteessa vaikeuksia,

* Oikeudenkäyntikieli: saksa.

YHTEISÖJEN TUOMIOISTUIN,

toimien kokoonpanossa: presidentti G. C. Rodríguez Iglesias, jaostojen puheenjohtajat J. C. Moitinho de Almeida ja J. L. Murray sekä tuomarit P. J. G. Kapteyn, C. Gulmann, D. A. O. Edward, J.-P. Puissochet, G. Hirsch, P. Jann (esittelevä tuomari), H. Ragnemalm ja M. Wathelet,

julkisasiamies: F. G. Jacobs,
kirjaaja: johtava hallintovirkamies H. A. Rühl,

ottaen huomioon kirjalliset huomautukset, jotka sille ovat esittäneet

— Land Rheinland-Pfalz, edustajanaan professori Siegfried Magiera, Hochschule für Verwaltungswissenschaften, Speyer,

— Alcan Deutschland GmbH, edustajanaan asianajaja Reiner Kurschat, Frankfurt-am-Main,

— Saksan hallitus, asiamiehinään liittovaltion talousministeriön Ministerialrat Ernst Röder ja saman ministeriön Assessor Gereon Thiele,

— Itävallan hallitus, asiamiehenään liittovaltion ulkoasiainministeriön suurlähettiläs Franz Cede, ja

— Euroopan yhteisöjen komissio, asiamiehinään oikeudellisen yksikön virkamiehet Anders Jessen ja Paul Nemitz,

ottaen huomioon suullista käsittelyä varten laaditun kertomuksen,

kuultuaan Land Rheinland-Pfalzin, edustajanaan professori Siegfried Magiera ja Rheinland-Pfalzin osavaltion talous-, liikenne-, maatalous- ja viininviljelyministeriön Ministerialrätin Monika Hentges-Krätzer; Alcan Deutschland GmbH:n, edustajanaan asianajaja Reiner Kurschat; Ranskan hallituksen, asiamiehenään ulkoasiainministeriön oikeudelliselta osastolta tehtävään määrätty Jean-Marc Belorgey, ja komission, asiamiehenään Paul Nemitz, 10.9.1996 pidetyssä istunnossa esittämät suulliset huomautukset,

kuultuaan julkisasiamiehen 12.11.1996 pidetyssä istunnossa esittämän ratkaisuehdotuksen,

on antanut seuraavan

tuomion

1 Bundesverwaltungsgericht on esittänyt 28.9.1994 tekemällään päätöksellä, joka on saapunut yhteisöjen tuomioistuimeen 2.2.1995, EY:n perustamissopimuksen 177 artiklan nojalla kolme ennakkoratkaisukysymystä EY:n perustamissopimuksen 92 artiklan ja 93 artiklan 3 kohdan tulkinnasta sen kannalta, mikä on kansallisten viranomaisten velvollisuus periä takaisin lainvastainen valtion tuki silloin, kun tuensaajaa suojaavasta kansallisesta lainsäädännöstä aiheutuu tässä suhteessa vaikeuksia.

2 Nämä kysymykset ovat tulleet esiin Land Rheinland-Pfalzin (Rheinland-Pfalzin osavaltio, jäljempänä osavaltio) ja Alcan Deutschland GmbH:n (jäljempänä Alcan) välisessä hallintoriita-asiassa.

3 Alcanilla oli vuosina 1979—1987 Ludwigshafenissa alumiinitehdas, jonka toiminnan jatkaminen tuli epävarmaksi sähkön hinnan huomattavan nousun vuoksi. Koska Alcan aikoi sulkea tehtaan ja irtisanoa 330 työntekijää, osavaltion hallitus

esitti, että se maksaisi Alcanille 8 000 000 Saksan markan (DEM) suuruisen siirtymäajan tuen sähkökustannusten korvaamiseksi.

4 Saatuaan lehdistön kautta tietää tästä hankkeesta komissio pyysi siitä tietoja liittotasavallan hallitukselta 7.3.1983 päivätyllä teleksillä.

5 Osavaltio myönsi 9.6.1983 tekemällään päätöksellä tuen ensimmäisen, 4 000 000 DEM:n suuruisen erän.

6 Liittotasavallan hallitus vahvisti komissiolle 25.7.1983 päivätyllä teleksillään, että osavaltio aikoi myöntää tuen, sekä toimitti eräitä täsmennyksiä vastaukseksi komissiolle tämän pyydettyä lisätietoja 3.8.1983.

7 Komissio vastaanotti 7.11.1983 liittotasavallan hallituksen lähettämät tiedot ja totesi, että "30 päivän määräaika tutkinnalle alkaa siis 11.10.1983". Saksan hallitus ilmoitti komissiolle 24.11.1983 päivätyllä teleksillä, jonka komissio vastaanotti 28.11.1983, että tutkinnalle varatun määräajan umpeuduttua se katsoi, että siirtymäajan tuki voitiin myöntää.

8 Komissio ilmoitti 25.11.1983 päivätyllä kirjeellään liittotasavallan hallitukselle, että se oli päättänyt aloittaa ETY:n perustamissopimuksen 93 artiklan 2 kohdan ensimmäisessä alakohdassa tarkoitetun menettelyn.

9 Osavaltiolle ilmoitettiin tästä päätöksestä 28.11.1983. Se kuitenkin maksoi 30.11.1983 tekemänsä päätöksen mukaisesti Alcanille tuen loppuosan eli 4 000 000 DEM.

10 Kansalliset viranomaiset ilmoittivat Alcanille 13.12.1983, ettei tuesta ollut tehty ilmoitusta komissiolle.

11 Komissio totesi 14.12.1985 tekemällään päätöksellä 86/60/ETY, joka koski Rheinland-Pfalzin osavaltion (Saksan liittotasavalta) Ludwigshafenissa toimivalle ensisulatetun alumiinin tuottajalle myöntämää tukea (EYVL 1986 L 72, s. 30), että tämä tuki oli lainvastainen, koska se oli myönnetty vastoin perustamissopimuksen 93 artiklan 3 kohdan määräyksiä, ja 92 artiklassa tarkoitetulla tavalla yhteismarkkinoille soveltumaton, joten komissio määräsi sen palautettavaksi. Alcanille ilmoitettiin tästä päätöksestä 15.1.1986.

12 Saksan hallitus ja Alcan eivät riitauttaneet päätöstä 86/60/ETY.

13 Saksan hallitus ilmoitti komissiolle 12.2.1986 ja 21.4.1986, että huomattavat poliittiset ja oikeudelliset vaikeudet olivat tuen palauttamisen esteenä. Komissio vaati tuen palauttamista 27.6.1986 päivätyllä kirjeellään sekä nosti ETY:n perustamissopimuksen 93 artiklan 2 kohdan toisen alakohdan nojalla kanteen, sillä määräaika kanteen nostamiselle sen päätöksestä 86/60/ETY oli umpeutunut.

14 Yhteisöjen tuomioistuin totesi asiassa 94/87, komissio vastaan Saksa, 2.2.1989 antamassaan tuomiossa (Kok. 1989, s. 175), ettei Saksan liittotasavalta ollut noudattanut perustamissopimuksen mukaisia velvoitteitaan, koska se ei ollut mukautunut päätökseen 86/60/ETY.

15 Osavaltio peruutti 9.6.1983 ja 30.11.1983 tekemänsä tukipäätökset 26.9.1989 tekemällään päätöksellä ja määräsi myönnetyt määrät maksettaviksi takaisin. Alcan nosti kanteen tämän päätöksen kumoamiseksi, ja Verwaltungsgericht Mainz hyväksyi kanteen. Oberverwaltungsgericht Rheinland-Pfalz hylkäsi osavaltion valituksen, mistä syystä osavaltio haki muutosta (Revision) ennakkoratkaisupyynnön esittäneeltä tuomioistuimelta.

16 Alcan vastusti palauttamista *Verwaltungsverfahrensgesetz*in (osavaltiossa *Landesverwaltungsverfahrensgesetz*in 1 §:n 1 momentin nojalla noudatettava hallintomenettelylaki, jäljempänä VwVfG) 48 perusteella, jossa säädetään seuraavaa:

"1) Lainvoimainenkin lainvastainen hallintotoimi voidaan peruuttaa peruuttamispäätöksen jälkeiseltä ajalta tai takautuvasti joko kokonaan tai osaksi. Oikeuksia tai oikeudellisesti merkityksellisiä etuja perustava tai niiden olemassaolon vahvistava hallintotoimi (oikeuksia perustava hallintotoimi) voidaan peruuttaa ainoastaan 2—4 momentissa säädetyin edellytyksin.

2) Lainvastaista hallintotointa, jolla myönnetään kertasuoritteinen tai jatkuva rahasuoritus taikka jakokelpoinen esinesuoritus tai joka on tällaisen suorituksen edellytyksenä, ei voida peruuttaa, jos suorituksen saaja luottaa hallintotoimen pysyvyyteen ja jos hänen luottamustaan siihen on suojattava, kun otetaan huomioon peruuttamista puoltava julkinen etu. Hänen luottamustaan on yleensä suojattava silloin, kun suorituksen saaja on käyttänyt saamansa suoritukset tai on tehnyt taloudellisia sitoumuksia, joista hän ei voi enää vetäytyä tai joista hän voi vetäytyä ainoastaan kärsien kohtuutonta haittaa. Suorituksen saaja ei voi kuitenkaan vedota luottamuksensa suojaamiseen,

1. jos hallintotoimi on saatu aikaan petoksella, pakottamalla tai lahjonnalla,

2. jos hallintotoimi on saatu aikaan antamalla sellaisia tietoja, jotka olivat vääriä tai epätäydellisiä olennaisten seikkojen osalta,

3. jos asianomainen tiesi hallintotoimen lainvastaisuudesta tai jos hänen tietämättömyytensä lainvastaisuudesta johtui hänen törkeästä huolimattomuudestaan.

Edellä kolmannessa virkkeessä tarkoitetuissa tapauksissa hallintotoimi peruutetaan yleensä takautuvasti. Siltä osin kuin hallintotoimi peruutetaan, jo saadut suoritukset on palautettava. Palautuksen määrään sovelletaan vastaavasti perusteettoman edun palauttamista koskevia siviililakikirjan säännöksiä. Suorituksen saaja, jonka on palautettava suoritukset, ei voi vedota edun menettämiseen, silloin kun edellä tarkoitetun kolmannen virkkeen edellytykset täyttyvät, jos hän tiesi hallintotoimen lainvastaiseksi tai jos hänen tietämättömyytensä hallintotoimen lainvastaiseksi tekevistä seikoista johtui hänen törkeästä huolimattomuudestaan. Asianomaisen hallintoviranomaisen on vahvistettava, mikä suoritus on palautettava, samalla kun se peruuttaa hallintotoimen.

— —

4) Jos hallintoviranomainen saa tietoonsa seikkoja, joiden perusteella lainvastainen hallintotoimi on peruutettava, peruuttaminen on tehtävä vuoden kuluessa siitä, kun se sai kyseiset seikat tietoonsa. Tätä ei sovelleta 2 momentin kolmannen virkkeen 1 kohdassa tarkoitetuissa tapauksissa.

— —"

17 Ennakkoratkaisupyynnön esittänyt tuomioistuin katsoo, että näiden viimeksi mainittujen säännösten perusteella muutoksenhaku on hylättävä. Se katsoo ensinnäkin, että VwVfG:n 48 §:n 4 momentin ensimmäisessä virkkeessä mainittu määräaika oli umpeutunut, koska tuki on todettu lainvastaiseksi päätöksellä 86/60/ETY, joka on

tehty 14.12.1985, tai viimeistään kirjeellä, jonka komissio lähetti 27.6.1986, kun taas hallintotoimi on peruutettu vasta 26.9.1989. Peruuttaminen on siis vastoin kansallista lainsäädäntöä. Yhteisön oikeus sen sijaan saattaisi edellyttää, että kansallisten säännösten soveltamista rajoitetaan varsinkin niissä tapauksissa, joissa viranomaiset ovat käyttäneet määräajan umpeutumista hyväksi sen tarkoituksen vastaisesti, jotta yhteisön oikeuden edellyttämä palauttaminen ei enää olisi mahdollista. Bundesverwaltungsgericht viittaa tältä osin yhteisöjen tuomioistuimen yhdistetyissä asioissa 205/82—215/82, Deutsche Milchkontor ym., 21.9.1983 antamaan tuomioon (Kok. 1983, s. 2633), josta seuraa, että kansallista oikeutta on sovellettava aiheettomasti maksettuja tukia palautettaessa sillä tavoin, ettei käytännössä tehdä mahdottomaksi lainvastaisesti myönnettyjen määrien takaisinperimistä, ja että lisäksi yhteisön etu on otettava täysin huomioon.

18 Bundesverwaltungsgericht toteaa seuraavaksi, että tuensaaja voi valtionsisäisen oikeuden mukaisesti estää tuen peruuttamisen, jos valtion viranomainen on käyttänyt väärin harkintavaltaansa. Tämä edellytys todennäköisesti täyttyisi pääasian osalta, koska Alcan käytännössä pakotettiin ottamaan tuki vastaan, jotta työpaikat säilyivät aikana, jolloin tärkeät vaalit olivat tulossa. Näin ollen osavaltio oli siinä määrin vastuussa tukipäätöksen lainvastaisuudesta, että vallan väärinkäytöstä johtuva poikkeus olisi valtionsisäisen oikeuden mukaan estänyt kyseisen päätöksen peruuttamisen. Edellä mainitussa asiassa Deutsche Milchkontor ym. annetussa tuomiossa todetut periaatteet voisivat kuitenkin johtaa toisenlaiseen arviointiin yhteisön tasolla.

19 Lopuksi Bundesverwaltungsgericht toteaa, että Alcan voisi kansallisen oikeuden mukaan vedota myös perusteettoman edun menettämiseen VwVfG:n 48 §:n 2 momentin kuudennen ja seitsemännen virkkeen sekä Saksan siviililakikirjan 818 §:n 3 momentin perusteella, jossa säädetään, että palautusvelvollisuutta tai velvollisuutta korvata edun arvo ei ole, jos edun saajalla ei enää ole tätä etua.

20 Bundesverwaltungsgericht on näin ollen esittänyt yhteisöjen tuomioistuimelle seuraavat ennakkoratkaisukysymykset:

"1) Onko toimivaltaisen viranomaisen sen periaatteen nojalla, jonka mukaan kansallista oikeutta on sovellettava 'sillä tavoin, ettei käytännössä tehdä mahdottomaksi yhteisön oikeuden edellyttämää takaisinperimistä ja että yhteisön etu otetaan täysin huomioon', peruutettava komission lainvoimaisen palauttamispäätöksen mukaisesti asianomainen tukipäätös, vaikka viranomainen on antanut kansallisessa lainsäädännössä oikeusvarmuussyistä tätä varten säädetyn määräajan umpeutua?

2) Mikäli vastaus ensimmäiseen kysymykseen on myöntävä,

onko toimivaltaisen viranomaisen edellä mainitun periaatteen nojalla peruutettava komission lainvoimaisen palauttamispäätöksen mukaisesti asianomainen tukipäätös, vaikka toimivaltainen viranomainen on siinä määrin vastuussa päätöksen lainvastaisuudesta, että sen peruuttaminen on tuensaajan kannalta hänen vilpittömän mielen suojansa vastaista?

3) Mikäli ensimmäiseen ja toiseen kysymykseen vastataan myöntävästi,

onko toimivaltaisen viranomaisen edellä mainitun periaatteen nojalla vaadittava komission lainvoimaisen palauttamispäätöksen mukaisesti tuen takaisinmaksamista, vaikka se ei ole kansallisen oikeuden mukaan mahdollista silloin, kun etu on menetetty eikä tuensaaja ole vilpillisessä mielessä?"

21 Nämä kolme ennakkoratkaisukysymystä koskevat yhteisön oikeuden tulkintaa tiettyjen kansallisten menettelysäännösten suhteen, joita sovelletaan lainvastaisesti

myönnetyn ja yhteismarkkinoille soveltumattomaksi todetun tuen takaisinperimiseen, jota komission päätös edellyttää. Aluksi on siis syytä todeta, mitkä ovat yhteisön oikeuden tätä asiaa koskevat säännöt.

22 Perustamissopimuksen 93 artiklan 2 kohdassa määrätään, että jos komissio toteaa, että valtion myöntämä tai valtion varoista myönnetty tuki ei sovellu yhteismarkkinoille, se tekee päätöksen siitä, että asianomaisen valtion on komission asettamassa määräajassa poistettava tuki tai muutettava sitä. Jos myönnettäväksi suunniteltu tuki on 93 artiklan 3 kohdan vastaisesti jo maksettu, tämä päätös voi olla sellainen, että siinä velvoitetaan kansalliset viranomaiset määräämään tuki palautettavaksi (asia 310/85, Deufil v. komissio, tuomio 24.2.1987, Kok. 1987, s. 901, 24 kohta ja yhdistetyt asiat C-278/92, C-279/92 ja C-280/92, Espanja v. komissio, tuomio 14.9.1994, Kok. 1994, s. I-4103, 78 kohta).

23 Tilanne pyritään palauttamaan ennalleen asettamalla jäsenvaltiolle velvollisuus poistaa tuki, joka ei komission mukaan sovellu yhteismarkkinoille (ks. varsinkin asia C-348/93, komissio v. Italia, tuomio 4.4.1995, Kok. 1995, s. I-673, 26 kohta).

24 Tuki on yleensä perittävä takaisin asiaa koskevien kansallisten säännösten mukaisesti, joita on kuitenkin sovellettava sillä tavoin, ettei käytännössä tehdä mahdottomaksi yhteisön oikeuden edellyttämää takaisinperimistä (asia C-142/87, Belgia v. komissio, tuomio 21.3.1990, Kok. 1990, s. I-959, 61 kohta ja asia C-5/89, komissio v. Saksa, tuomio 20.9.1990, Kok. 1990, s. I-3437, 12 kohta; samoin yhteisön tuen takaisinperimisen osalta em. asiassa Deutsche Milchkontor ym. annettu tuomio). Erityisesti yhteisön etu on täysin otettava huomioon sovellettaessa säännöstä, jonka mukaan lainvastaisen hallintotoimen peruuttaminen riippuu kyseessä olevien erilaisten etujen arvioinnista (em. asia komissio v. Saksa, tuomio 2.2.1989, 12 kohta).

25 Vaikka kansallinen lainsäädäntö, jolla varmistetaan luottamuksensuojan ja oikeusvarmuuden kunnioittaminen takaisinperimisessä, ei voikaan olla yhteisön oikeuden vastaista, on kuitenkin todettava, että tuensaajayritys voi perustellusti luottaa siihen, että sille myönnetty tuki on lainmukainen, ainoastaan silloin, kun tukea myönnettäessä on noudatettu 93 artiklan mukaista menettelyä; tämä johtuu komission tämän artiklan nojalla harjoittaman valtion tukien valvonnan pakottavuudesta. Huolellisen taloudellisen toimijan on näet yleensä varmistettava, että tätä menettelyä on noudatettu (ks. em. asia komissio v. Saksa, tuomio 20.9.1990, 13 ja 14 kohta ja asia C-169/95, Espanja v. komissio, tuomio 14.1.1997, Kok. 1997, s. I-135, 51 kohta).

26 Kansallisen tuomioistuimen esittämiin kysymyksiin on vastattava edellä esitetty huomioon ottaen.

Ensimmäinen kysymys

27 Ennakkoratkaisupyynnön esittänyt tuomioistuin kysyy ensimmäisessä kysymyksessään sitä, onko toimivaltaisen viranomaisen peruutettava lainvastainen tukipäätös sellaisen komission lainvoimaisen päätöksen mukaisesti, jossa tuki todetaan yhteismarkkinoille soveltumattomaksi ja edellytetään sen takaisinperimistä, vaikka viranomainen on antanut kansallisessa lainsäädännössä oikeusvarmuussyistä tätä varten säädetyn määräajan umpeutua.

28 Kansallinen tuomioistuin katsoo, että määräaika olisi alkanut kulua tuen yhteismarkkinoille soveltumattomaksi toteavan ja sen takaisinperimistä edellyttävän komission päätöksen antamispäivästä tai viimeistään päivästä, jona komissio on toistanut takaisinperimisvelvoitteen jäsenvaltiolle osoittamassaan kirjeessä.

29 Tältä osin osavaltio, Saksan ja Itävallan hallitukset sekä komissio katsovat, että yhteisön edun huomioonottamiselle siten, kuin edellä mainitussa asiassa Deutsche Milchkontor ym. annetussa tuomiossa on edellytetty, on annettava etusija tällaisen määräajan soveltamiseen nähden. Alcan sitä vastoin katsoo, että tällaisen määräajan säätämisestä seuraava oikeusvarmuus on sellainen perusperiaate, jonka toteutuminen yhteisön oikeudessa on taattava samalla tavoin kuin kansallisissa oikeusjärjestyksissä. Tällaisen määräajan umpeuduttua lainvastaista valtion tukea ei voida siis Alcanin mukaan periä takaisin.

30 Pääasian asiakirjoista selviää, että tuki maksettiin ilmoittamatta siitä etukäteen komissiolle, joten se on lainvastainen perustamissopimuksen 93 artiklan 3 kohdan nojalla. Ensimmäinen erä näet maksettiin 9.6.1983 ilmoittamatta siitä etukäteen komissiolle ja toinen erä 30.11.1983, sen jälkeen kun komissio oli 25.11.1983 lähettänyt liittotasavallan hallitukselle kirjeen, jossa todettiin, että ensimmäisen erän myöntäminen oli ollut lainvastaista ja että toista ei tule maksaa.

31 Tämän tuomion 25 kohdassa mainitun periaatteen mukaan tuensaaja ei siis voinut tuolloin perustellusti luottaa siihen, että tuki oli myönnetty lainmukaisesti.

32 Päätös 86/60/ETY, jossa tuki todettiin yhteismarkkinoille soveltumattomaksi ja jossa nimenomaisesti määrättiin ehdoitta palauttamaan maksetut määrät, tehtiin 14.12.1985, ja Alcan sai siitä tiedon viimeistään 15.1.1986.

33 Pääasian asiakirjoista selviää myös, että kansalliset hallintoviranomaiset ovat antaneet kansallisessa lainsäädännössä säädetyn yhden vuoden määräajan umpeutua; määräaika oli alkanut kulua siitä päivästä, jona hallintoviranomaiset olivat saaneet tietää komission päätöksestä.

34 On syytä todeta, että yhteismarkkinoille soveltumattomaksi todetun valtion tuen osalta kansallisten viranomaisten tehtävä rajoittuu siihen, että ne panevat komission päätökset täytäntöön; näin on julkisasiamieskin todennut ratkaisuehdotuksensa 27 kohdassa. Näillä viranomaisilla ei siis ole minkäänlaista harkintavaltaa tukipäätöksen peruuttamisen suhteen. Niinpä, kun komissio määrää päätöksellä, jota vastaan ei ole nostettu kannetta, aiheettomasti maksetut määrät perittäviksi takaisin, kansallisella viranomaisella ei ole oikeutta tehdä toisin.

35 Jos kansallinen viranomainen kuitenkin antaa tukipäätöksen peruuttamiselle kansallisessa lainsäädännössä säädetyn määräajan umpeutua, tätä tilannetta ei voida rinnastaa sellaiseen tilanteeseen, jossa taloudellinen toimija ei tiedä, tekeekö toimivaltainen viranomainen päätöksen vai ei, ja jossa oikeusvarmuus edellyttää, että tämä epävarmuus päättyy tietyn määräajan kuluttua.

36 Koska kansallisella viranomaisella ei ole harkintavaltaa, lainvastaisesti myönnetyn tuen saaja ei ole enää epävarmassa tilanteessa, kun komissio on tehnyt päätöksen, jossa tämä tuki todetaan yhteismarkkinoille soveltumattomaksi ja edellytetään sen takaisinperimistä.

37 Oikeusvarmuuden periaate ei siis estä tuen palauttamista siitä syystä, että kansalliset viranomaiset ovat noudattaneet liian myöhään päätöstä, jossa palauttamista edellytetään. Muussa tapauksessa aiheettomasti maksettujen määrien takaisinperiminen tulisi käytännössä mahdottomaksi, ja valtion tukea koskevien yhteisön sääntöjen tehokas vaikutus (effet utile) häviäisi kokonaan.

38 Ensimmäiseen kysymykseen on siis vastattava, että toimivaltaisen viranomaisen on yhteisön oikeuden mukaan peruutettava lainvastainen tukipäätös komission lainvoimaisen päätöksen mukaisesti, jossa tuki todetaan yhteismarkkinoille soveltumattomaksi ja edellytetään sen takaisinperimistä, vaikka viranomainen on antanut kansallisessa lainsäädännössä oikeusvarmuussyistä tätä varten säädetyn määräajan umpeutua.

Toinen kysymys

39 Ennakkoratkaisupyynnön esittänyt tuomioistuin kysyy toisessa kysymyksessään, onko toimivaltaisen viranomaisen peruutettava lainvastainen tukipäätös komission lainvoimaisen päätöksen mukaisesti, jossa tuki todetaan yhteismarkkinoille soveltumattomaksi ja edellytetään sen takaisinperimistä, vaikka tämä viranomainen on siinä määrin vastuussa päätöksen lainvastaisuudesta, että sen peruuttaminen on tuensaajan kannalta hänen vilpittömän mielen suojansa vastaista.

40 Osavaltio, Saksan ja Itävallan hallitukset sekä komissio katsovat, että myös tähän kysymykseen on vastattava myöntävästi, kun taas Alcan vetoaa varsinkin siihen, että pääasian olosuhteet olivat hyvin erityislaatuiset, koska kansalliset viranomaiset käytännössä pakottivat sen ottamaan vastaan riidanalaisen tuen, jottei sen toiminta päättyisi. Tästä syystä vilpittömään mieleen perustuvan, hyvin erikoislaatuiseen tilanteeseen liittyvän väitteen hyväksyminen ei voisi Alcanin mukaan johtaa siihen, että yhteisön oikeuden täytäntöönpano automaattisesti tai lähes aina tulisi mahdottomaksi.

41 Ilman että on tarpeen arvioida saksalaisten viranomaisten menettelytapoja pääasiassa, mikä kuuluu pelkästään kansallisten tuomioistuinten eikä yhteisöjen tuomioistuimen toimivaltaan EY:n perustamissopimuksen 177 artiklan mukaisessa menettelyssä, on syytä todeta, että tuensaaja ei voi vedota siihen, että se on perustellusti luottanut tuen myöntämisen lainmukaisuuteen, kuten tämän tuomion 30 ja 31 kohdasta selviää. Tuensaajan velvollisuus varmistua siitä, että perustamissopimuksen 93 artiklan 3 kohdan mukaista menettelyä on noudatettu, ei nimittäin voi riippua valtion viranomaisen menettelytavoista, vaikka viranomainen olisi siinä määrin vastuussa päätöksen lainvastaisuudesta, että sen peruuttaminen olisi vilpittömän mielen suojan vastaista.

42 Pääasian olosuhteiden kaltaisessa tilanteessa se, ettei tukipäätöstä peruttaisi, vahingoittaisi vakavasti yhteisön etua ja tekisi käytännössä mahdottomaksi yhteisön oikeuden edellyttämän takaisinperimisen.

43 Toiseen kysymykseen on siis vastattava, että toimivaltaisen viranomaisen on yhteisön oikeuden mukaan peruutettava lainvastainen tukipäätös komission lainvoimaisen päätöksen mukaisesti, jossa tuki todetaan yhteismarkkinoille soveltumattomaksi ja edellytetään sen takaisinperimistä, vaikka tämä viranomainen olisi siinä määrin vastuussa päätöksen lainvastaisuudesta, että sen peruuttaminen on tuensaajan kannalta hänen vilpittömän mielen suojansa vastaista, sillä tuensaaja ei ole voinut perustellusti luottaa tuen myöntämisen lainmukaisuuteen, koska perustamissopimuksen 93 artiklan mukaista menettelyä ei ole noudatettu.

Kolmas kysymys

44 Ennakkoratkaisupyynnön esittänyt tuomioistuin kysyy kolmannessa kysymyksessään, onko toimivaltaisen viranomaisen peruutettava lainvastainen tukipäätös komission lainvoimaisen päätöksen mukaisesti, jossa tuki todetaan yhteismarkkinoille soveltumattomaksi ja edellytetään sen takaisinperimistä, vaikka se ei ole kansallisen oikeuden mukaan mahdollista, silloin kun etu on menetetty eikä tuensaaja ole vilpillisessä mielessä.

45 Alcan toteaa tältä osin, että tuki on käytetty siihen, mihin se oli tarkoitettu, eli korvaamaan osa sähkökustannuksista maaliskuusta 1983 helmikuuhun 1984, mitä valtionsisäisen oikeuden mukaan voidaan pitää edun menettämisenä.

46 Alcan katsoo lisäksi, että edellä mainitussa asiassa Deutsche Milchkontor ym. annetusta tuomiosta selviää, että edun menettämiseen vetoamista koskeva periaate,

joka johtuu suhteellisuusperiaatteesta, kuuluu osana myös yhteisön oikeuteen ja sitä on siis noudatettava. Sitä paitsi edun menettäminen valtion tukea koskevissa asioissa on erittäin harvinaista, koska suurimmassa osassa tapauksia tuki hyödyttää edelleen tuensaajaa taloudellisesti. Nyt esillä olevassa tapauksessa on kyse hyvin erikoislaatuisesta tilanteesta, joka ei Alcanin mukaan johda siihen, että yhteisön oikeuden täytäntöönpano tulisi käytännössä mahdottomaksi.

47 Osavaltio, Saksan ja Itävallan hallitus sekä komissio katsovat sitä vastoin, että yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytäntö sellaisena, kuin se ilmenee edellä mainitussa asiassa komissio vastaan Saksa 20.9.1990 annetusta tuomiosta, soveltuu myös pääasiaan, joten tuensaaja ei voi menestyksekkäästi vedota edun menettämiseen.

48 Tältä osin on todettava, että ennakkoratkaisupyynnön esittäneen tuomioistuimen mukaan edun menettämisen huomioon ottaminen valtionsisäisessä oikeudessa silloin, kun tuensaaja ei ole vilpillisessä mielessä, perustuu yleiseen periaatteeseen siitä, että lainvastaisen hallintotoimen saajan luottamusta suojataan.

49 Kuten kuitenkin tämän tuomion 25 kohdassa on jo todettu, tuensaajayritys voi perustellusti luottaa siihen, että sille myönnetty tuki on lainmukainen, ainoastaan silloin, kun tukea myönnettäessä on noudatettu 93 artiklan mukaista menettelyä.

50 Samanlainen johtopäätös on tehtävä myös sen väitteen suhteen, joka perustuu edun menettämiseen ja jonka hyväksyminen johtaisi tässä tapauksessa siihen, että yhteisön oikeuden edellyttämä takaisinperiminen tulisi käytännössä mahdottomaksi.

51 Vastoin Alcanin väitteitä edun menettäminen ei ole kirjanpidollisesti epätyypillinen tapaus, vaan pikemminkin pääsääntö valtion tukien alalla, sillä niitä myönnetään yleensä vaikeuksissa oleville yrityksille, joiden tilinpäätöksessä ei enää takaisinperimisajankohtana näy tuesta kiistatta aiheutunutta positiivista vaikutusta.

52 Sitä paitsi on todettava, kuten julkisasiamieskin on ratkaisuehdotuksensa 38 kohdassa tehnyt, että yritys, joka kärsii tappioita tuen saamisen jälkeen, voi kuitenkin jatkuvasti saada etua väliaikaisesta selviämisestään eli esimerkiksi siitä, että se säilyttää asemansa markkinoilla, maineensa ja asiakaskuntansa. Tämän vuoksi ei voida väittää, että etu olisi menetetty pelkästään siitä syystä, että valtion tuen saamisesta koitunut hyöty ei enää näy tuensaajayrityksen tilinpäätöksestä.

53 Näin ollen Alcanin väite siitä, että yhteisöjen tuomioistuimen olisi otettava huomioon se poikkeuksellinen ja epätyypillinen tilanne, joka johtuu edun väitetystä menettämisestä, on perusteeton.

54 Näin ollen kolmanteen kysymykseen on vastattava, että toimivaltaisen viranomaisen on yhteisön oikeuden mukaan peruutettava lainvastainen tukipäätös komission lainvoimaisen päätöksen mukaisesti, jossa tuki todetaan yhteismarkkinoille soveltumattomaksi ja edellytetään sen takaisinperimistä, vaikka se ei ole kansallisen oikeuden mukaan mahdollista silloin, kun etu on menetetty eikä tuensaaja ole vilpillisessä mielessä.

Oikeudenkäyntikulut

55 Yhteisöjen tuomioistuimelle huomautuksensa esittäneille Saksan, Ranskan ja Itävallan hallituksille sekä Euroopan yhteisöjen komissiolle aiheutuneita oikeudenkäyntikuluja ei voida määrätä korvattaviksi. Pääasian asianosaisten osalta asian käsittely yhteisöjen tuomioistuimessa on välivaihe kansallisessa tuomioistuimessa vireillä olevan asian käsittelyssä, minkä vuoksi kansallisen tuomioistuimen asiana on päättää oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta.

Näillä perusteilla

YHTEISÖJEN TUOMIOISTUIN

on ratkaissut Bundesverwaltungsgerichtin 28.9.1994 tekemällään päätöksellä esittämät kysymykset seuraavasti:

1) Toimivaltaisen viranomaisen on yhteisön oikeuden mukaan peruutettava lainvastainen tukipäätös komission lainvoimaisen päätöksen mukaisesti, jossa tuki todetaan yhteismarkkinoille soveltumattomaksi ja edellytetään sen takaisinperimistä, vaikka viranomainen on antanut kansallisessa lainsäädännössä oikeusvarmuussyistä tätä varten säädetyn määräajan umpeutua.

2) Toimivaltaisen viranomaisen on yhteisön oikeuden mukaan peruutettava lainvastainen tukipäätös komission lainvoimaisen päätöksen mukaisesti,

jossa tuki todetaan yhteismarkkinoille soveltumattomaksi ja edellytetään sen takaisinperimistä, vaikka tämä viranomainen olisi siinä määrin vastuussa päätöksen lainvastaisuudesta, että sen peruuttaminen on tuensaajan kannalta hänen vilpittömän mielen suojansa vastaista, sillä tuensaaja ei ole voinut perustellusti luottaa tuen myöntämisen lainmukaisuuteen, koska perustamissopimuksen 93 artiklan mukaista menettelyä ei ole noudatettu.

3) Toimivaltaisen viranomaisen on yhteisön oikeuden mukaan peruutettava lainvastainen tukipäätös komission lainvoimaisen päätöksen mukaisesti, jossa tuki todetaan yhteismarkkinoille soveltumattomaksi ja edellytetään sen takaisinperimistä, vaikka se ei ole kansallisen oikeuden mukaan mahdollista silloin, kun etu on menetetty eikä tuensaaja ole vilpillisessä mielessä.

Rodríguez Iglesias Moitinho de Almeida Murray

Kapteyn Gulmann Edward

Puissochet Hirsch Jann

Ragnemalm Wathelet

Julistettiin Luxemburgissa 20 päivänä maaliskuuta 1997.

R. Grass G. C. Rodríguez Iglesias

kirjaaja presidentti